

KIK ÉS MIÉRT HARCOLTAK BUDAVÁR ALATT 1686-BAN?

AKORSZERŰ TÖRTÉNETÍRÁS legkomolyabb feladata és egyben legszebb eredménye az, hogy a régmúlt eseményeket nem a világháború előtti egyoldalú, illúziókkal telt, politikai színezetű és célzatú történet szemlélet szerint nézi és ismer-teti, hanem a valóságot sokkal jobban megközelítő, hűvös tárgyilagos-sággal és az igazságkeresés pártatlanságra törekvő eszközeivel. Erre a módszerre nemcsak azért van szükségünk, hogy megszabadítsuk a magyar történetírást a hamis és ingatag alapokon nyugvó felületes szölamoktól és az olvasóközönséget a tudatos vagy jóhiszemű történeti tévedésektől és ferdítésektől, hanem főleg azért is, hogy az igazság fegyvereibe öltözve felvértezzük magunkat minden olyan, külföldről jövő helytelen vagy célzatos történeti megvilágítás ellen, amely a magyarországi hadtörténeti eseményeket útólagosan konstruált eszmék vagy gondolatok szolgálatába szeretné állítani saját céljai érdekében. Azok a hangok, amelyek Budavár visszavételének ünnepeivel kapcsolatban a külföldi sajtóból felénk hangzottak, igen alkalmasak arra, hogy meggyőzdjünk ennek a megfigyelésnek igazságáról.

A múlt év szeptember 2-án ünnepeltük annak a dicsőséges napnak 250-ik fordulóját, amelyen Buda hosszú, keserves török rabság után visszakerült a kereszténység birtokába. Ezzel a jelentős hadieseménnyel kezdődött a török uralom pusztulása Magyarországon. A következő évtizedekben hazánk hódolt területe fokozatosan szabadult fel a félhold uralma alól. A felszabadítás művét Savoyai Jenő herceg hadvezéri genialitásával vezetett háborúi fejezték be, amelyek visszaszerezték Magyarország területi integritását. A felszabadítás ünnepeivel kapcsolatban igen sok érdekes és valóban értékes szakmunka, értekezés jelent meg, mind a belföldi, mind a külföldi — főleg osztrák és német — sajtóban. Majdnem minden közleményben foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy voltaképpen kinek az érdeme az, hogy Budavára felszabadult? Részletes adatokat olvashattunk arról, hogy Európának milyen nemzetiségű csapatai vérezték Buda falai alatt, de arról is, hogy milyen ideális vagy reális célok lebegtek e hadjáratban résztvett különféle nemzetiségű csapatok államfőinek, fővezéreinek szemei előtt, amikor hadrakelt seregük e részeit magyar földre, a törökök kiűzésére küldték. A külföldi eredetű értekezések legtöbbször csodálkozással kellett azt megállapítanunk, hogy azok írói az 1686-ik év eseményeit, annak a nagy világháborúnak keletkezését, céljait, — mai szemükkel

akarják meglátni és a nem magyar csapatkontingensek szerepét a történeti valóságtól többé-kevésbé elkanyarodva, *mai* politikai vagy világnézeti elgondolásaik szemszögéből ítélték meg.

Megpróbálom alábbi fejtegetéseim során megvilágítani ezeket a kérdéseket és igyekszem az ostromot előkészítő tárgyalások történetét nem a jelenlegi világnézeti kérdések visszatekintő pillantásaival szemlélni, hanem az akkori kor eseményeibe visszahelyezve megítélni. Ezért fogok főleg külföldi forrásokra hivatkozni, hogy azoknak állításait boncolgassam s ezzel saját fegyverüket fordítsam vissza reájuk.

KÖZÉPEURÓPA HELYZETE a XVII. század közepe után a válság tetőpontja felé közeledett. I. Lipót császár nagy német birodalmát két oldalról fenyegette veszély. Keleten a török terjeszkedése, nyugaton XIV. Lajos francia királynak európai hegemoniáért folytatott küzdelme. A török uralom pusztításait és a török veszély nagyságát szükségtelen részletesebben leírnom. A három részre szakadt Magyarország maga erejéből nem volt képes a török igát lerázni. Nem volt magyar nemzeti hadseregünk és — bár annak a kornak legnagyobb magyarja Zrínyi Miklós gróf, a szigetvári hős dédunokája, lankadatlan eréllyel fáradozott azon, hogy kinyissa Lipót császár tanácsosainak szemét és megértesse velük azt, hogy a török megmaradása nemcsak Magyarország, hanem az egész nyugati kereszténység vesztét jelenti, — nem hallgattak rá. A bécsi és a regensburgi tanácskozásoknál a magyar rendek nem jutottak szóhoz. Hiába sürgette Zrínyi egy magyar hadsereg felállítását, amellyel véleménye szerint a törököt végleg kiűzhették volna Magyarországról, a bécsi udvar örökletes bizalmatlansága minden nemzeti megmozdulás ellen lehetetlenné tette ennek a tervnek megvalósítását. A törökök nyugodtan ültek Magyarországon, Nyugat-Európa kapujában, a bécsi kormány erélyesebb közbelépésre nem volt kapható, mert keleten békét akart. Hazánk nagy szerencséje az volt, hogy az ozmán állam akkor már a katonai és állami hanyatlás lejtőjén csúszott lefelé, amikor I. Lipót nehéz elhatározások előtt állott. A törökök utolsó támadó lendülete megtört 1683-ban Bécs alatt, az onnan Magyarország felé visszaözlő török hadak újabb támadó hadjáratra már nem voltak alkalmasak. Eddig a török volt a támadó fél, azután már csak védelemre szorítkozhatott, — a támadás hadműveleti előnye a keresztény nagyhatalmak kezébe került. A török háború ettől kezdve az egész nyugateurópai kereszténység közös, egységes támadó hadjáratává alakult át.¹ A jövő harcok színtere sajnos, természetesen ismét csak Magyarország sokat szenvedett földje lehetett, de az a haderő, amelyet a császár, főképpen XI. Ince pápának és Buonvisi, bécsi pápai nunciusnak ösztökélésére összegyűjtött, — Európának úgyszólván valamennyi országából származott.

Lipót nehéz feladat előtt állott. A XIV. Lajos részéről, nyugat felől közeledő veszély tudatában nem fordulhatott teljes erővel a német birodalom keleti ellensége felé. Lajos király a nymwegi békében kapott területnagybodás után 1681-ben váratlanul Strassburg városát is

¹ Rudolf Kiszling: Die Eroberung von Ofen 1686. Militärwissenschaftliche Mitteilungen, Wien. 1936. 587. 1.

magához ragadta, sőt még újabb területekre is igényt tartott.¹ Lipót császár szorult helyzetében kénytelen volt tehát néhány német fejedelmet rábírní arra, — természetesen nem csekély áldozatok árán — hogy vele szövetségbe, egységesen lépjenek fel XIV. Lajos hatalmi politikája ellen. Ezzel szemben a francia királynak is sikerült néhány német fejedelemséget megnyerni terveinek. Lipót császár és udvara ilyen körülmények között a nyugati veszedelmet súlyosabbnak tartotta, mint a keletit s ezért elmulasztotta a törökök ellen előbb-utóbb elkerülhetetlen háború alapos előkészítését. Magyarország sorsa nem fájt neki, igyekezett tehát a törökkel valamiféle félig békés, félig fegyveres egyensúlyhelyzetet fenntartani, hogy nyugat felé szabad keze lehessen. XI. Ince pápa, Bounvisi nuncius és Marco d'Aviano kapucinus páter érdeme az, hogy meggyőzték a császárt és környezetét a törökök kiűzésének feltétlen szükségességéről s megértették vele azt, hogy vallásának parancsa és hatalmi politikájának érdeke egyaránt megköveteli tőle a török elleni szent háború sürgős megindítását. 1684 óta kezdett Lipót megbarátkozni ezzel a gondolattal és kezdte meg a nagy kereszties hadjárat előkészítését. Hadseregét és a magyarországi végvárakban és városokban a törökökkel küzködő magyar miliciát e feladatok megoldására nem tartotta elég erősnek.² Külföldi diplomatáinak a feladata volt tehát megnyerni minél több birodalmi fejedelmet e háborúban való részvételre. A politika, különösen a háborús politika, sohasem volt s abban az időben legkevésbé, — az önzetlenség és őszinteség ragyogó színjátéka. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a német fejedelmek sem küldték csapataikat tisztán a kereszties háború eszméi fényétől elkápráztatva, minden ellenszolgáltatás nélkül, a magyar-török harctérre, hanem közreműködésüknek nagy árat szabtak. Lipótnak nemcsak arra kellett magát köteleznie, hogy e zsoldos csapatokat a háború tartamára fizeti és ellátja, hanem más tekintetben is kellett neki e fejedelmeket kárpótolni. A velük kötött rendkívül érdekes szerződések részletes ismertetése nem fér e rövid tanulmány keretei közé.

A háború kitörésének előjátéka a „Szentszövetség“ létrejötte volt, amelyet a császár, Sobieski János lengyel király és a velencei köztársaság 1684-ben kötöttek. Ezzel a szövetséggel szemben és ilyen, kifejezetten keresztény hadjárat küszöbén, lehetetlen lett volna XIV. Lajosnak, a „legkeresztényibb királynak“ megghiúsítani a keleti háborút, a Habsburg-ház és a német-római birodalom nyugat felől való megtámadásával. Másrészt viszont eddigi barátait, a törököket, ilyen keresztény mozgalom ellen mégsem illett volna támogatni, ezért a regensburgi békében (1684 augusztus 15-én) megígérte azt, hogy az elkövetkező küzdelemben semleges marad.

Lipót tehát most már nyugodtan megkezdhette készülődését a török háborúra, ami azért is könnyebb lett, mert 1685 végén sikerült neki végre a brandenburgi választófejedelmet is ügyének megnyerni és elhódítani XIV. Lajos oldala mellől. A Budavár visszafoglalására

¹ Dr. Gerhard Oestreich: Die Eroberung Ofens. Zur Erinnerung an den 2. September 1686. Wissen und Wehr. IX. füzet. Berlin 1936. évf. 554. 1.

² Homan—Szekfü: Magyar Történet. Újabb kiadás. IV. k., III. feje.

megindított felszabadító hadjárat ilymódon európai jelentőségre emelkedett.¹ Nemcsupán azért, mert a pápa ezt a hadjáratot általános nagy keresztény háborúnak minősítette és annak megindítását Lipót császár hitvédő kötelezettségévé tette, hanem főképpen azért, mert Lotharingiai Károly herceg és Miksa Emánuel bajor választófejedelem parancsa alatt, közel 90.000 harcosból álló sereg gyülekezett Európa minden országából. E sereg részletes tagozódását most már pontosan tudjuk. Az adatokat a bécsi Kriegersarchiv 1685—86. évi iratai őrzik, azonfelül pedig Budapesten, m. kir. Hadüvéltárunk birtokában van az a rendkívül értékes eredetű „Operations; oumal“, amelyet a várát ostromló sereg főhadiszállásán szerkesztettek s amelynek több fejezete a Lotharingiai herceg kezeírása.² Ezeknek az adatoknak figyelmes tanulmányozásából az ostromló sereg, mely hivatalosan a „Kaiserlich und alliirte Reichs Truppen“ néven szerepel, származását illetően három nagy csoportra osztható.

A sereg zömét és számban legerősebb részét a császár örökös országaiból származó kontingens alkotta. Túlnyomó részben német nemzetiségű csapatok, sok más egyéb nemzetiségű keverékkel (csehek, egyéb szláv törzsek, horvátok, vallonok stb.). Számban ennél kevesebb, de még mindig tekintélyes kontingens volt a német fejedelemségektől küldött segédcapatok összessége. A harmadik, számban legkisebb csoportba sorolhatjuk a magyar eredetű csapatokat, melyek egyrészt mint nemzeti felkelés (Nationalmiliz) önálló kötelékekben szerepeltek, másrészt pedig a császári sereg ezredében mint zsoldos katonák szolgáltak.

A Lotharingiai herceg ostromló serege nem egy tömegben és egy időben érkezett Buda alá. A főszereg 1686 június elején vonult Esztergomon át, a Duna jobb partján, Buda felé. Ebben volt 24.000 császári katona (a Lipót császár örökös tartományaiból származó katonaságot a rövidség okából fejtegetésemben így nevezem), 8200 brandenburgi, 4000 sváb, 1500 frank és 1300 svéd zsoldos. A bajor választófejedelem serege ebben az időben még a Duna balpartján táborozott s június 17-én még csak lovasságát küldte előre. Ennek sikerült a törököket Pestről Budára átkergetni. A bajor sereg később azután szintén átkelt a Dunán és a balparton csak néhány császári lovas és néhány magyar huszárcsapat maradt. A bajor sereg 21.000 emberből állott, ebben azonban csak 8000 bajor és 4700 szász zsoldos volt, a többi a császári sereg német ezredéből került oda.

Buda ostroma június 21-ik és 24-ik napjai között kezdődött és szeptember 2-ig tartott. Ez alatt az idő alatt érkeztek a magyar segédcapatok, közöttük Esterházy János gróf győri vicekapitány serege. Az ostrom utolsó napjaiban jött az Erdélyből felrendelt hadtest gróf Scherffenberg tábornok alatt (10.900 ember).

A német fejedelemségekből Buda ostromában való részvételre a Lotharingiai herceg táborába érkezett végeredményben összesen 24.400 német katona. A császári seregben szolgáló német nemzetiségű

¹ Franz Kronés: Handbuch der Geschichte Österreichs. (Berlin 1878). III. k., 661. l.

² Kiszling: Beilage II, zum Aufsatz „Die Eroberung von Ofen“ 1686. A m. kir. Hadüvéltárban fekszenek a török iratok, 1686—13—3. sz. alatt.

katonák (osztrákok, tiroliak, stájerok stb.) pontos számát megállapítani nagyon nehéz. Az előbb említett adatokból készült táblázatokból az tűnik ki, hogy a főszereg császári katonaságában kereken 14.000 német nemzetiségű katona volt. A bajor hadtestet (21.000 ember) teljesen német eredetűnek mondhatjuk. Gróf Scherffenberg Erdélyből jött seregében csak 5500 volt német származású, a többi cseh, lengyel, kevés magyar.

Azoknak a magyaroknak számát, akik Buda ostromának közvetlenül, vagy az ostromot biztosító külső portyázásokban közvetve, résztvettek, legújabb kiváló történeti munkáink,¹ az előbb említett Kriegsarchivbeli és magyar Hadilevéltári eredeti iratok figyelembevételével 14.000—15.000 harcosban állapítják meg. Az elmondottakból tehát az következik, hogy Budavár visszavételében összesen kb. 60.000 német, 14.000—15.000 magyar és 16.000 más nemzetiségű (főleg szláv és svéd) harcos vett részt. E tarka néprajzi kép kiegészítésére még meg kell azt is említenem, hogy a felsorolt nemzetiségeken kívül sok más, idegen tiszt és katona is sereglett Lotharingiai Károly zászlaja alá. Ezeket vagy fanatikus keresztény buzgalom, vagy harcvágy, de bizonyára nem utolsó sorban, a zsákmányban való osztozkodás reménye hozta messze földről hazánkba. Buda falai alatt sok spanyol katona, olasz, angol, skót előkelő tiszt, barcelonai mesterember és az akkori harctereket bejárt más nemzetiségű kalandor is küzdött és vérzett.

HA ENNEK A TÖRÖK HÁBORÚNAK — amely Budavár visszafoglalásával végződött — fejlődéstörténetét figyelemmel kísérjük, akkor kétségtelenül megállapíthatjuk azt, hogy Európa valamennyi nemzete között, közvetlenül Magyarország élvezte legnagyobb mértékben és legközvetlenebbül a keresztény fegyverek győzelmének hatását. Ez a magyarázata annak, hogy felületes külföldi szemlélők erről a hadjáratról azt hihetik, hogy a háború elsősorban magyar érdekekért folyt. Ebből pedig az következik, hogy az ostromban résztvevő sereg német nemzetiségű katonasága, — amely, mint megállapítottuk, az ostromló sereg zömét és legerősebb kontingensét alkotta — Buda falain magyar célokért, magyar ügy szolgálatában ontotta vérének és áldozta legjobbjait a becsület mezején. A múlt évi visszafoglalási ünnepekkel kapcsolatban ismételtén olvastuk — főleg német eredetű értekezésekben — ezt a nézetet és többek közt azt is, hogy a németek győzelme megnyitotta az utat olyan terület későbbi békés megtelepedésére, amelyen át német emberek sokasága és német kultúra kerülhetett Európa délkeleti vidékeire. E megállapítás szerint tehát a Budavár felszabadításában való közreműködés — német befogás szerint — jogos alapja a mai német „Südostraum“-politikának.²

Vizsgáljuk közelebbről ennek az álláspontnak valódi értékét. Ezt legjobban úgy tehetjük, ha keressük azt, hogy milyen módon

¹ Hóman—Szekfü: IV. k., 212. 1. Károlyi Árpád: Buda és Pest visszavívása 1686-ban (Budavár 1686) II. kiadás, átdolgozta: Wellmann Imre (1936. Budapest), II. fejezet, 114. 1.

² Wissen und Wehr, i. h. 564. 1.

kerültek a német nemzetiségű csapatok Buda alá, milyen körülmények között és feltételek mellett küldték azokat fejedelmek Lipót megsegítésére? De azt is meg kell vizsgálnunk, hogy milyen ideális vagy reális célok lebegtek Lipót császár, a német fejedelmek, végül a magyar vezérek és csapatok szemei előtt, amikor hűséges fegyverbarátságban, minden nagyobb súrlódás nélkül, közösen tudták előkészíteni és győzelmesen végrehajtani Budavár visszavételét?

Fejtegetéseimben ismét csak az ostromló sereg előbb említett, nemzetiségi és származási szempontok szerinti hármass csoportosításából indulok ki. Ez a csoportosítás magától adódik, nemcsak nemzeti-
ségi alapon, hanem a német-római birodalom, a: „römisches Reich deutscher Nation“ akkori helyzetéből és összetételéből. I. Lipót mint német császár és egyúttal Magyarország királya, olyan háborúban, amelyet a németbirodalmi érdekekért és ennek keretében Magyarország helyzetének megkönnyítéséért kellett viselnie, csupán örökös tartományainak és a magyaroknak részvételére számíthatott, mert felségjoga és — hogy egy ma használatos kifejezéssel éljek — legfőbb hadúri joga, birodalmának csakis e részeire terjedhetett ki. Örökös tartományaiából toboroztatta össze azokat az ezredeket, amelyek mint császári sereg jelentek meg a harctéren. Magyarország véderő rendszere egészen különleges volt. Azzal sem a császár, sem tanácsosai nem foglalkoztak eléggé és nem igyekeztek a magyar nemzet harc-készségét kellően támogatni és felhasználni a török ellen, pedig ennek kiűzésére, mint kifejezetten magyar nemzeti ügyre, a magyar rendek és a nemzet összessége szívesen felkészült volna, ha a császár és haditanácsosai lehetővé teszik egy magyar nemzeti hadseregnek, — Zrínyi Miklósnak elgondolása szerinti — felállítását. De az örökös bécsi bizalmatlanság nem merte a magyar nemzetet felfegyverezni még a török ellen sem, mert félt egy fegyveres nemzeti felkelés árnyékától. Lipót helyzetét és személyes magatartását ebben az esetben kitűnően jellemzi egy legújabbkori osztrák történetíró, amikor azt mondja, hogy: „Lipót sohasem tekintette magát elsősorban Magyarország gondviselőjének. A külpolitikát és hadviselést akkor nem a birodalmi tanács, hanem az ő szűkebb körű tanácsa irányította. E tanácsosai szemében Magyarország nagyon távol feküdt Közép-Európa eseményeitől, ép úgy, mint egy folyónak holt ága, amely csak akkor kerül a nagy folyam sodrába, ha annak árja megdagad“.¹

A bécsi udvar sohasem akarta megengedni azt, hogy a magyar katonaság a császári katonaság mellé rendelve, annak szilárdabb keretei szerint megszervezve jelenhessék meg a hadtörténet színpadán, mint állandó, hivatásos hadsereg. A magyar nemzet tehát csak milíciákat, felkelő seregeket állíthatott talpra, amelyeknek kiképzése, harcértéke, felszerelése és fegyelme természetesen sohasem érhetette el a reguláris császári ezredek színvonalát. Ez az oka annak is, hogy Budavár visszavételében magasabbrangú, és döntő befolyású magyar tábornokok nevével sem a Lotharingiai herceg környezetében, sem a csapatok élén nem találkozunk. Batthyány, Esterházy, Pálffy grófok és más

¹ Dr. Reinhold Lorenz: Türkenjahr 1683. (Wien—Leipzig. 1934.) 62. 1.

jeles magyar katonák a vár vívásában vitézül harcoltak kisebb-nagyobb csapataik élén, de főbb vezetői szóhoz nem jutottak. A magyar csapatok csekély létszámával szemben tehát Lipót seregének számban is túlnyomó részét a német római birodalomhoz tartozó örökös tartományok császári katonasága alkotta. Ez a katonaság mint hivatásos, nem meggyőződésből, hazafias lelkesedésből, hanem zsoldért, hadidicsőségért harcoló haderő, Európa minden hadszínterén egyforma vitézséggel és ügyességgel küzdött. Azt haditapasztalatokban bővelkedő vezérei a császár parancsára bármilyen hadszíntérre elvezethették, mert ennek a seregnek egészen mindegy volt az, hogy nyugaton a franciák, vagy keleten a törökök ellen kell-e hadbaszállni.

Az ostromban résztvevett magyar csapatok harcokésztségét egészen más rigók feszítették. Nekik Budavár visszafoglalása valóban létérdekük volt, a hazafias és keresztény felbuzduláson felül még megmaradásukért, elnyomorodott állapotukon való felemelkedésükért vívott, elkeseredett küzdelem. Ezek a szegény hajdúk, huszárok szível-lellekkel csupán önmagukért, tehát összességükben a magyar felszabadításért küzdöttek. Hogy ezt milyen mértékben, milyen lelkesedéssel és haláltmegvető hősiességgel tették, azt felesleges még külön, nyomatékosan hangsúlyozni. Magyar történettudásaink nagy mesterének, Károlyi Árpádnak, Budavár visszavívásáról 1886-ban kiadott és a múlt évben újból átdolgozott hatalmas könyvében erről sokat olvashatunk.¹ Ezt egyébként a külföldi szakirodalom is elismeri: „Valóságos csodákat mesélnek a magyarok vitézségéről“ — írja egy újabbkori osztrák historikus — „akik itt, hazájuk imádott földjén, az oroszán bátorságával harcoló Petneházy huszárezredes alatt valóságos csodákat hajtottak végre.“² De nemcsak Petneházy nevét ismerjük e harcok történetéből. Ott volt gróf Esterházy János, a vitéz győri vicekapitány, ott volt Barkéczy Ferenc, Gombos Imre, Koháry István, Csáky László és Sámuel, báró Károlyi István, Jászai Kis Balázs, Deák Ferenc, Horváth János, Tunyogy Sámuel, Semsey András, Zsigmond és János, Sennyey István, Bagossy László, Kovács András, Ragályi János, Berthóty István. Az Esterházyak közül Jánoson kívül még Zsigmond, Mihály és Farkas, aki Buda alatt el is esett, Babocsay Ferenc, Zichy Imre, gróf Batthyány Ádám, a fiatal Bercsényi Miklós, Bottyán János, Miskey István, Fiáth János, mind kiváló katonák, akik közül igen soknak nevével később Rákóczi seregében találkozunk. A felkelő nemesek soraiban látjuk gróf Kéry Ferencet, Ottlyk Györgyöt, két Motesiczkyt, Baranyay Gáspárt, négy Pálffy, úgymint János Károly altábornagyot, Ferencet, Miklóst (a későbbi nádort) és Jánost (a későbbi híres tábornagyot és nádort). Ez a névsor korántsem teljes, csak néhány nevet ragadtam ki annak jellemzéséül, hogy a nemzet főnemesi és nemesi rendjének tagjai az ország minden részéből egy értelemmel, egyforma lelkesedéssel harcoltak ebben a felszabadító háborúban. Annak a sokezer derék magyarnak, akik e tisztek vezetésével hősiességgel küzdtek Buda visszafoglalásáért, még a nevét sem tudjuk,

¹ Károlyi—Wellmann: II. fejezet. Hóman—Szekfü: IV. k., III. fejezet.

² Dr. Reinhold Lorenz: Ofens Befreiung in der deutschen Geschichte. Berlin, 1936. 28. 1.

csak azt az egyet állíthatjuk nyugodt lelkiismerettel, hogy e nagy végső küzdelemben a magyar nemzet színe-java harcolt az árkokban, a falakon és a várat környező mezőkön. A magyar felszabadítás gondolatának lánglelkű apostola, Zrínyi Miklós gróf, már 20 év óta pihente örök álmát, de lelke, szelleme tovább élt volt katonáinak szívében. Az ő lankadatlan fáradozásának köszönhetjük azt, hogy az akkori magyarságot sem a bécsi udvar közönyössége, sem a török elnyomatás nem tudta elpusztítani, vagy tehetetlen, részvétlen és fásult emberek siralmas maradékává nyomorítani. Azok a hajdúk, akik a falakra hágtak, azok a huszárok, akik a Duna partjain viaskodtak, Zrínyi - lélekkel szívében küzdöttek megmaradásukért, hazájuk felszabadításáért.

Az ostrom lefolyása alatt mindenütt találkozunk a hadvezéri jelentésekben a magyar csapatokkal. Tevékenyebb részt vettek a Dunamenti városokból hajón szállított élelmiszerek védelmezésében, az ostromsáncok ásásában. Közben még arra is ráérttek, hogy a Buda felmentésére közeledő török seregekkel a vártól távolabb, Eger, Veszprém környékén verekedjenek. A júliusvégi első, kudarcra végződő, ostromban eörményesi Fiáth János, a győri vitéz hajdi k őrnagya volt az első, aki 600 hajdi ja élén elérte az árkok felső vonalát. Ugyancsak Fiáth vitézkedett másnap, amikor a vár Duna felé eső részén a várfalak romjaiban leselkedő janicsár csapatra vetette magát hajdiival és azt széjjelverte. Az ostrom kezdete előtt a Lotharingiai herceg magyar hajdúkat osztott a rohamozó csapatok élére, mert erre a nehéz feladatra az ügyességükről és bátorságukról ismert magyarokat tartotta a legalkalmasabbaknak. Ezek voltak tehát a réstörő csapatok, amelyek megnyitották az utat a németek hősi támadásai előtt. Ugyancsak a vitéz győri hajdúk egyik ismeretlen hőse, egyik zászlótartója tűzte ki e támadásnál az első keresztény lobogót a vár falaira. Esterházy János győri vicekapitány érdeme egy kitűnően megtervezett és magyar hajdúkkal végrehajtott megtévesztő roham megrendezése, amellyel magukra vonták a török védősereg főerejét. Schmettau gróf porosz tábornok írta az ostrom alatt egyik jelentésében azt, hogy a gróf Barkóczy Ferenc keze alatt harcoló magyarság a legtöbbet ér az egész keresztény seregben. Esterházy János hajdúi az ostrom közben csakjakkárolva könnyítették meg a rohamosztagok előrejutását.¹

E rövid vázlatos összeállításból is meggyőződhetünk arról, hogy a keresztény nagy ostromló sereg magyar csapatai milyen szerephez jutottak és milyen részt vettek a vár felszabadításában, tehát milyen rész illeti meg őket a dicsőségből. Ezzel korántsem állítjuk azt, hogy a keresztény sereg többi részei, különösen a németek nem harcoltak volna ugyanilyen vitézséggel és eredménnyel, csak azt hangsúlyozzuk, hogy a magyar csapatok szerepét lekicsinyelni vagy egy célzatos történetírás kedvéért elhallgatni — olyan történethamisítás, amit nem hagyhatunk szó nélkül.

A harmadik csapatkontingens, melynek nevéhez fűződik—katonai szemszögből kétségkívül jogosan és igazságosan — a visszafoglalás legnagyobb érdeme, a német fejedelmektől ideküldött segédcsoport volt.

¹ Károlyi—Weltmann: 296—298. 1.

Hallottuk azt, hogy Lipót császár e segítség nélkül sohasem tudta volna, csupán maga erejére támaszkodva, Budát visszafoglalni. Hogy a német fejedelmek segítségének megszerzése nem volt könnyű feladat, azt az a sok tárgyalás bizonyítja, amelyet Lipót külföldi diplomatai német fejedelmi udvarokkal nyíltan és titokban folytattak.¹ ígérekkel, engedményekkel, ellenszolgáltatások felajánlásával kellett e fejedelmek hajlandóságát megnyerni. A szászokkal, frankokkal való tárgyalások könnyen mentek. Nehezebb volt a bajorok — legnehezebb pedig a brandenburgiak segítségének biztosítása. Miksa bajor választófejedelem, aki az elő'bbi évek török háborúiban már mint seregvezér kitűnt, az 1685-ben a törökök felett aratott győzelmeire hivatkozva, eléggé súlyos feltételeket szabott, úgyhogy a tárgyalások soká elhúzódtak és a végső megállapodás, a „Subsidienvvertrag“, csakis az év utolsó napjaiban jöhetett létre. A bajor választó, aki egyébként elég súlyos anyagi kötelezettségeket is vállalt, még hadisikerekre és hadi tapasztalatokra is hivatkozhatott, a tárgyalások folyamán tehát ragaszkodott ahhoz, hogy az 1686-ban megindítandó hadjárat alatt mint önálló hadvezér működhessék. A császár kénytelen volt e feltételét is teljesíteni, ami a hadműveletek előkészítésében, főképpen pedig Buda ostroma alatt, többször adott okot politikai súrlódásokra és nézeteltérésekre Miksa és a fővezérül kijelölt Lotharingiai herceg között.²

A legnehezebb feladat volt a brandenburgi választófejedelem segítségének megnyerése, aki nehezen tudta magát kiszabadítani XIV. Lajos francia király befolyása alól. Politikájának változása csak 1685 vége felé következett be.³ Frigyes Vilmos, a brandenburgi nagy választófejedelem, Lipót diplomataival való tárgyalása közben sokáig mereven ragaszkodott ahhoz, hogy továbbra is fenntarthassa barátságos viszonyát Franciaországgal, ami az adott esetben nem jelenthetett mást, mint azt, hogy elzárkózik a magyarországi török háborúban való részvétel elől.⁴ Báró Frydag — Lipót berlini követe — 1685 elejétől kezdve állandóan Berlinben tartózkodott és ügyes diplomáciai fogással használta fel azt az ellenszenvet, amely — a német népben a hugenották kegyetlen üldözése miatt már 1683 óta — a franciák ellen megnyilvánult, arra, hogy a szakadékok a párizsi és a brandenburgi udvarok között kimélyítse. 1686 január 4-én sikerült neki szerződést kötni, amelyben Brandenburg lemondott Szilézia birtokára támasztott igényeiről, de kárpótlásul megkapta egy nagy terület, a Schwiebus-i tartomány feletti fennhatóságot. Frigyes Vilmos április 27-én Krossen mellett búcsúztatta el a Magyarországra induló segédcsapatot. Ennél az ünnepélyes csapatszemlénél Frydag is jelen volt és mint fultanu jegyezte fel a császár búcsúbeszédének fontosabb részeit. E beszédben hiába keresünk olyan kijelentést, amellyel a mai történetírás német művelői be tudnák bizonyítani azt, hogy ez a segédcsapat valóban a németek keleti területi terjeszkedésének gondolatával, ígéretével, vagy egyenes parancsával szállt volna hadba. Frigyes Vilmos csupán annyit mondott az expedíció céljáról, hogy katonáit: „ő Csá-

¹ Krones: 661—662. 1. Lorenz: Türken)ahr. 1—35. 1.

² Lorenz: Ofens Befreiung. 12. 1.

³ Krones: i. h. 662. 1.

⁴ Lorenz: Türkenjahr. 139. 1.

szári Felségének megsegítésére, az ősi ellenség elleni harcba küldi magyar földre.“ Annál érdekesebb azonban a Frydaggal kötött szerződés néhány más pontja. A brandenburgiak például kikötötték azt, hogy abban a zsákmányban, amit ők szereznek, senki más ne osztozhassék. Hogy pedig Frigyes Vilmos nem kényen adta németjeit a császár szolgálatába, kitűnik a szerződésben kikötött ama feltételéből, hogy joga van a brandenburgi csapatot bármely pillanatban visszarendelni Magyarországból, ha Brandenburgot más oldalról fenyegetné veszély.¹

Valószínűleg a török udvarból jövő hírek és a török hadak készülődésének előjelei voltak végül az okai annak, hogy 1686 elején már minden, a segítségre felkért német fejedelem szint vallott és csatlakozott a nagy kereszties hadjáratához. Nem utolsó sorban az a megfontolás is siettette a német fejedelmek csatlakozását, hogy saját érdeküket védik, ha a törököt Magyarországból kiűzni induló sereggel vonulnak kelet felé, mert ezáltal elhárítják a török veszedelmet saját feléjük, tehát Magyarországon is közvetve országaik, tartományaik biztonságáért fognak hadakozni.²

Az is természetes, hogy a kitűnő, hivatásos német zsoldos katonaságot, amelynek életeleme a harc, a háború volt, vonzotta ez a török hadjárat, hiszen a magyarországi hadszíntér állandó harcaival Európának akkor legérdekesebb területe volt. Itt lehetett legalaposabban megismerni a háborús életet, megtanulni a hadművészet és hadviselés minden módját. Így kell értelmeznünk egy francia történetírónak erről a háborúról írt megjegyzését, amely így hangzik: „A Lotharingiai herceg külföldről sok segítséget kapott, amelyet ez alkalommal jóformán egész Németország küldött neki a győzelem dicsőségének reményében.“³

ILYEN ELŐZMÉNYEK UTÁN lépett a hadtörténet színpadára az a hatalmas sereg, amely Németországnak valamennyi tartományából szegődött Lipót császár zsoldjába, hogy magyar földön a német-római birodalom hatalmi politikájának eszközeként mérje össze fegyvereit a törökkel. Ezek a német ezredek bámulatos vitézséggel harcoltak, derék katonák voltak, akik becsülettel éltek és haltak. Megvagyunk azonban győződve arról, hogy — mint hivatásos katonaság — ugyanilyen vitézséggel, ugyanilyen kitartással harcoltak volna akkor is, ha a császár akarata őket nem a török ellen vezeti Európa keleti vidékeire, hanem dinasztijának más ellenségei ellen nyugaton, északon vagy délen veti harcba.

Összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk azt, hogy a Budavár dicsőséges visszafoglalásával végződő 1686-ik évi hadjárat szellemi kezdeményezője és mindvégig serkentője, XI. Ince pápa és bécsi

¹ Curt Jany: Geschichte der kgl. Preussischen Armee. I. k., 291.1. Károlyi—Wellmann: 47. 1.

² Freiherr Philipp Röder v. Diersburg: Ludwig Wilhelm von Baden. Feldzüge wider die Türken. Carlsruhe, 1839. I. k., 18. 1.

³ Albert Lefáivre; Les Magyars pendant la Domination Ottomane en Hongrie (1526—1722), Paris. 1902. 157. 1. “L’armée du due de Lorraine avait resu de nombreux renforts, envoyés cette fois par l’Allemagne tout entière, entraîné par le prestige du succès.“

nunciusa volt. A német birodalom e harcban a végrehajtó szerepét töltötte be és hogy vállalt feladatát becsülettel teljesítette, annak bizonyítéka az, hogy a Buda alatt elesett hősök 50—60%-a német nemzetiségű volt. A magyar nemzet sohasem fogja elfelejteni a birodalmi és a császár örökös tartományából származó németeknek ezt a segítségét. A budavári ostrommal kapcsolatban Schönning porosz tábornok, Brandt, a Kurlandi herceg, Dohna gróf ezredesek, Marwitz, Blankensee, Arnio őrnagyok és sok más hős porosz, bajor, szász, frank tiszt neve, az Esterházyak, Pálffyak, Fiáth, Petneházy és a többi magyar hősök neveivel együtt szerepel örök időkre a magyar hadtörténet lapjain. Ugyanilyen kegyelettel emlegetjük a császári fővezér, Lotharingiai Károly neve mellett, a seregében vitézül harcoló osztrák, tiroli, stájer származású tisztek neveit is. Budavár alatt ezek a német nemzetiségű hősök nem Magyarország felszabadításának közelebbi céljaiért harcoltak és véreztek, hanem közvetve saját nemzeteik biztonságáért egy nagy keresztény ügy szolgálatában. A hadszíntéren való megjelenésük az akkori államrendszerek kereteiben abszolutisztikusán uralkodó fejedelmeknek szabad elhatározása volt, akik — legújabb magyar történetünk erről szóló fejezetéből idézem egy mai történetírónk szavait: „addig nem bocsátották a visszafoglaló háborúba katonáikat, míg Lipót császártól hosszas alkudozásokban nagy anyagi előnyöket nem szereztek maguknak, amely tárgyalásaik ismerete magában véve is utólagos magyarázattá teszi azt a ma terjedő felfogást, mintha a visszafoglaló háború a németeknek a „keleti keresztény tér“ meghódítására és birodalmába beillesztésre törekvő tudatos, vagy legalább ösztönös vállalata lett volna.“¹

A magyar nemzet örök tragédiája az, hogy maga erejéből abban az időben már nem volt képes a törököt hazájából kiűzni. Ha uralkodóink a török hódoltság első időszakától kezdve felismerik azt a nagy értéket és erőt, ami egy önálló magyar hadseregben rejlik és lehetővé teszik a magyar nemzeti hadsereg felállítását és ha az egész nemzet széthúzás helyett összefog, akkor nem szorultunk volna idegen segísége, hiszen mint az újabkori történetkutatás megállapította, a magyarországi török megszálló sereg létszáma alig volt 10—12.000 főnél több,² és az is a hódolt területek végvárai között nagy területen felosztva. Igaza volt Zrínyi Miklósnak, amikor azt írta: — „ha kérdés: kit kívánok s micsoda nemzetet akarok oltalmomra, azt mondom: a magyart kívánom. Miért? azért, mert ez legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és ha akarja, legvitézebb nemzetség!“

MARKÓ ÁRPÁD

¹ Hóman—Szekfű: i. h. 220.!

² Lásd a szultáni deftereket és a magyarországi török pasák levelezését: Fekete Lajos: Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy (1606—1645). Budapest. 1932.